

De Turkse president Recep Tayyip Erdoğan poseert in zijn presidentiële paleis aan de rand van Ankara

Als hij wordt gekrenkt, komt het **slechtste** in hem naar boven

Profiel Recep Tayyip Erdoğan

Hij emancipeerde de arme gelovigen en bracht zijn land voorspoed. Maar naarmate Erdoğan steviger in het zadel zat, werd hij autoritairder. Wie is de Turkse leider, die zo intens wordt geliefd en gehaat?

Door onze correspondent
Marloes de Koning

Recip Tayyip Erdoğan was zeven toen hij zijn vader zag huilen. Ze woonden in het bergdorpje Güneysu, in het noordoosten van Turkije. Vader Erdoğan was streng religieus en had er thuis de wind onder. Hij stemde op Adnan Menderes, die werd gekozen in 1950. Voor het eerst werd een vertegenwoordiger van een echte massapartij premier, een teken van democratisering in Turkije.

Maar op die dag in 1961 werd Menderes het symbool van gesmoorde democratie en teleurstelling. Het leger had de macht overgenomen en hing de gekozen regeringsleider aan de galg. Erdoğan vertelde later veelvuldig hoeveel indruk het op hem had gemaakt zijn strenge vader in tranen te zien.

Nadat hij in augustus 2014 de eerste direct gekozen Turkse president werd, beloofde Erdoğan de herinnering aan Menderes levend te houden. Zijn boodschap: ik ben rechtstreeks gekozen door jullie, het volk. En daar komt geen leger tussen. De doodstraf had hij afgeschaft.

Nu heeft Erdoğan zelf een staatsgreep door het leger en een aanslag op zijn leven moeten afslaan. En staat hij voor de keuze de doodstraf opnieuw in te voeren. Mensen schreeuwen erom naast zijn woning in Istanbul. „We hebben het zelf afgeschaft, maar we kunnen altijd op onze schreden terugkeren en het herintroduceren”, zei hij in een interview met CNN. „Als de leiders in het parlement samenkomen en dit is de uitkomst, zal ik als president het besluit dat het parlement neemt bevestigen.”

Wie is deze president, intens gehaat en geliefd in Turkije en daarbuiten? De leider van een land op het kruispunt tussen oost en west, dat wereldwijd met argusogen wordt gevolgd. Een gekozen leider, maar een die lijkt te zijn vergeten dat hij er ook is voor de 48 procent die niet voor hem stemde. Waarom is hij zo geliefd? Is hij in zijn hart een overtuigd democraat? Of doet Europa zaken met een paranoïde machtswellusteling, die de sharia belangrijker vindt dan de rechtstaat?

In de nasleep van de verijdelde staats-

greep is deze vraag belangrijker dan ooit. Het antwoord is niet gemakkelijk te geven.

Vroom en ijverig

Erdoğan's levensverhaal wordt in de hagiografieën gebracht als een leidraad voor vrome Turken. Hij was het jongetje dat na school op straat *simit* verkocht, broodringen met sesam, en het met hard werken schopte tot president. De Anatolische variant op 'van krantenjongen tot miljonair'.

Het beeld is: deugdzaamheid, vroomheid, ijver. De enige keer dat Tayyip zijn vader ongehoorzaam zou zijn geweest, was toen hij besloot door te gaan met voetballen op hoog niveau, zonder het te vertellen. Zijn vader vond de korte voetbalbroekjes *haram*, onrein.

Keer op keer wordt dit verhaal de Turken ingeprent. Zoals in de nieuwe dramaserie *Sevda Kusun Kanadinda* (Liefde is op de vleugels van een vogel). In de eerste aflevering komen drie mannen een klaslokaal binnen. Alle jongens staan op. Maar een van hen gaat zo op in het met gesloten ogen reciteren uit de Koran, dat hij de mannen pas opmerkt als ze goedkeurend knikkend aan zijn lessenaar staan. Als ook hij opspringt om het schoolhoofd te begroeten, zegt die: „Mas-hallah Kasimpasa”, „gezegend Kasimpasa”. Iedere kijker weet nu wie de jongen met het hoge voorhoofd is. Want Kasimpasa is de Istanbule arbeiderswijk waar de beroemdste levende Turk opgroeide, nadat het gezin terug naar Istanbul verhuisde.

Kasimpasa ligt in het Europese deel van Istanbul, op heuvels pal aan een riviermonding die in de Bosporus uitkomt. Doordat complete dorpen erheen zijn gemigreerd, is de sociale controle gebleven. Maar het leven in de stad is een harde overlevingsstrijd in stinkende stegen. Het is de meest gehoorde verklaring voor Erdoğan's vechtersmentaliteit en soms grove taal: hij is een straatvechter.

Onbedoeld laat de serie ook Erdoğan's beperkingen zien. De jongeman die zo zuiver uit de Koran reciteert, is gevormd op religieuze instituten, op de straten van een arme wijk en op het voetbalveld. Aan de *imam hatip*-school gaat veertig procent van de tijd naar religieus onderwijs. Nog steeds reciteert de president tijdens

Erdoğan behoorde tot de islamisten die knokten voor een eigen plek in seculier Turkije

zijn lange redevoeringen graag uit de Koran of declameert hij verzen uit het hoofd. Maar het ging ten koste van zijn algemene vorming. Erdoğan pikt wat Arabisch op, de taal van de Koran, maar geen andere vreemde talen. Imam hatip-studenten kunnen imam worden. Erdoğan wordt een politieke voorganger.

Politieke leerschool

Erdoğan leert het politieke vak in een tijd van harde tegenstellingen. Van communisten tegen kapitalisten. En van Kemalisten, die Turkije bestuurden als strikt seculiere staat, versus de islamisten die knokten voor hun plek.

Erdoğan hoort bij die laatsten. Al tijdens zijn vervolgstudie tot boekhouder sluit hij zich aan bij de islamistische partijen van Necmettin Erbakan, die ook de politiek-religieuze Milli Görü beweging opzette. Partijen in meervoud, want de een na de ander wordt verboden vanwege het niet respecteren van de scheiding tussen kerk en staat.

Hij valt op door zijn spreektalent, goede bouw en zelfverzekerde uitstraling, en stijgt snel binnen de organisatie. „Hij was in die tijd al ontzettend actief, zowel bij de Refah (Welvaart) Partij als in het voetbal”, vertelt de 70-jarige Recep Yilmaz, die net als Erdoğan in Güneysu en Kasimpasa opgroeide.

Het is een politiek turbulente tijd waarin links en rechts elkaar letterlijk naar het leven staan. Een mannenwereldje. De jongens van de jongerenpartij toeren door het land voor het voetwerk tijdens de campagnes.

Deze leerschool maakt dat Erdoğan het politieke spel begrijpt als geen ander, zegt Yasar Yakis, een voormalige Turkse topdiplomaat die Erdoğan in 2001 hielp bij het oprichten van de AKP: de Partij voor Rechtvaardigheid en Ontwikkeling. „Hij kende mijn kiesdistrict beter dan ikzelf. Dat stamt uit de jaren dat hij voor Erbakans partij de wijken inging en pasta en suiker uitdeelde.”

Erdoğan toont zich een strateeg: hoe-wel omstreken in zijn partij, zet hij vrouwen in om van deur tot deur te gaan tijdens campagnes. De gehoorddoekte dames komen veel gemakkelijker voorbij de voordeur dan mannen.

En Erdoğan werkt hard. Nog altijd

maakt hij bij vergaderingen, vaak als enige, minutieus aantekeningen van wat wordt besproken. „In een prachtig regelmatig handschrift”, zegt econoom Emre Alkin, die in een van zijn adviesraden zit. „Pas als hij zijn zin af heeft, kijkt hij weer op en draait zich naar je toe om vragen te stellen”, bevestigt Yakis.

Sharia

Erdoğan pleitte als jonge politicus voor invoering van de sharia. Het is de politieke agenda van Erbakan, zijn politieke leermeester. Hoewel hij daar allang van is teruggekomen, wordt hij daarom doorlopend gewantrouwd. Vooral door de vroegere Turkse elite, die onder hem zijn positie kwijtraakte. En in het Westen.

Het zijn vragen die in elk gesprek over Erdoğan terugkomen. Is alles wat hij doet slechts een dekmantel? Zouden democratisering, verbetering van minderhedenrechten en toenadering tot de EU slechts een middel zijn? Is al die tijd zijn eigenlijke agenda de islamisering van Turkije, met hemzelf als absoluut heerser?

„Eerlijk waar, ik kan hem niet zien als een meesterbrein dat al eind van de jaren negentig bedenkt: nu word ik eerst een democraat en dan een dictator”, zegt de Franse journalist Nicolas Cheviron. Hij publiceerde dit voorjaar samen met academicus Jean-François Pérouse *Erdoğan, nouveau père de la Turquie?*, de meest doorwrochte studie over hem die tot nu toe is verschenen. „Ik zie hem persoonlijk vooral als een pragmatische en opportunist. Hij is geen groot strateeg, maar wel heel goed in het snel nemen van beslissingen.”

De achterdocht wordt gevoeld door Erdoğan's achtergrond en optreden. Hij heeft geen politicologie gestudeerd en is geen ideoloog. De scheiding der machten vindt hij geen heilige graal. Afhankelijk van het publiek waarvoor hij spreekt, roemt hij het Turkse model van een strikt seculiere democratie, om een volgende keer te spreken over democratie als een 'rijdende trein' waar je op en ook weer af kunt springen als de eindbestemming is bereikt.

Erdoğan stopte als pleitbezorger van de sharia, nadat hij in de gevangenis was beland. Het is 1998, vier jaar daarvoor is hij gekozen als burgemeester van Is- »

